

ВИДИ ЛОГОТИПІВ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЗАКАРПАТТЯ 1919-1944 рр.

УДК 7.012:655. 533(477. 87)

Леся ПОЛІХА,
викладач кафедри журналістики
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

Анотація. У статті проаналізовано різні види логотипів часописів Закарпаття 1919-1944 рр.: шрифтові, із стилізованим реальним об'єктом, з ілюстративною складовою. Серед прикладів охарактеризовано логотипи художників Й. Бокшая, І. Русенко, Д. Миллого.

Ключові слова: логотип, графічний дизайн, періодичні видання, шрифти.

Упізнаваність товару або послуг забезпечується помітною назвою та вдалим графічним втіленням – логотипом. До розробки логотипу періодичних видань висуваються ті ж вимоги, що і до створення усіх подібних ідентифікаційних знаків. «У світі логотипів рідко відбувається що-небудь новеньке. Їх змінюють раз у десять років, а подеколи і рідше. Існують дві радикально протилежні думки з приводу оформлення логотипів. Одна з них полягає у тому, що логотип повинен вселяти в читача відчуття традиції, надійності, врівноваженості. І справді, більшість староанглійських газет справляють враження суто релігійне. Згідно з іншою думкою: назва газети – як і логотип промислового підприємства, повинна виглядати свіжо та по-новому, відрізнитися хитромудрим графічним дизайном. (Деякі пробують поєднати дві концепції, оформляючи логотип консервативно, але з нальотом шику)» [6, с. 122].

Логотип – тема, яка висвітлювалася у працях дослідників графічного дизайну («Знаки в графическом дизайне» українського графіка-дизайнера В. Победіна) [5], реклами (французького професора Б. Ельбрюнн «Логотип») [1], візуальної комунікації (американського вченого А. Бергера – «Видеть – значит верить») [2]. Чимало книг-каталогів на сучасному ринку кожного року випускаються із підбіркою найкращих логотипів. Що ж до логотипу періодичних видань, варто відзначити статтю української дослідниці В. Шевченко «Створення

логотипу видання» [7]. У ній вчена чітко сформулювала фактори, які необхідно враховувати при створенні логотипу, форми виконання логотипу, способи створення композиції й етапи роботи над творенням логотипу.

Для Закарпаття 1919-1944 років – це період особливих національних настроїв, адже саме в 1939 році була проголошена Карпатська Україна. Газета «Нова Свобода» кілька разів міняла свій логотип (шапку), але саме 1939 року вона обирає один із найяскравіших українських декоративних шрифтів – нарбутівський стилізований устав, який свого часу прикрашав національний атрибут Української Народної Республіки – грошові купюри (автор – Георгій Нарбут) (рис. 1).

Саме національний фактор впливав на вибір шрифтів для назв газети і позначення таких слів, як «Русь», «руська», «подкарпатське», «православная». У цих виданнях вибір падав саме на національні шрифти – старослов'янську в'язь або устав. Можна помітити, що у варіанті «Православная Карпатская Русь» російська титульна в'язь у слові «ПРАВОСЛАВНАЯ» гротескова, разом із тим збережені характерні риси букв «В», «Л», «Я». Рублені штрихи аналізованого прикладу утворилися за рахунок відсутності заокруглень у конструкції букв та декоративних елементів, що характерні для цього виду шрифту. Інший приклад – це назва видання «Русь», що утворена поєднанням антикви (буква «р») та уставу (букви «у», «с», «ь»). Буква «р» у цьому слові не має верхньої односторонньої засічки, характерної для антикви, а букви «у», «с», «ь» дещо стилізовані (рис. 2).

У логотипі «Подкарпатська Русь» знаходимо оброблену в'язь із характерними ромбами для пробілів між словами.

«Шрифтовий логотип – найпоширеніша форма логотипу періодичного видання. Літери, з яких він побудований, – це спочатку форма, і лише тільки потім зміст. Розмаїтість цих форм неосяжна», – пише В. Шевченко. Не можна не погодитись з дослідницею преси щодо неосяжності форм. Дизайнери керуються багатьма критеріями (або зовсім не керуються) при виборі шрифтів для логотипу.

Здебільшого логотипи тогочасних видань – це назва, набрана заголовними літерами у різних композиційних рішеннях (рис. 3, 4, 5).

Окремою групою можна виділити логотипи в газетах і журналах, набрані шрифтами рукописного та декоративного

характеру. Декоровані шрифти в назвах газет «Село» (рис. 6), «Zsidó Néplap», рукописні – «Народное русское слово», «Uj korszak» (кінець 1935 р.) (рис. 7), «Zsidó Néplap», «Középosztály», «Az Elet» (рис. 8), «Jovo».

Серед періодики Закарпаття є поодинокі приклади, які різко виділяються шрифтовим вибором на фоні інших видань. Оригінальність чи то винятковість їх полягає у застосуванні різних дизайнерських прийомів: наприклад, назву чехословацької газети «Uj korszak» (початок 1935 р.) (рис. 9) набрано шрифтом з використанням інверсії, а в назві чехословацької газети «А-Zet» шрифт виконаний широким пензлем, із характерними рваними краями (рис. 10).

Комуністична преса, яка виходила на Закарпатті в чехословацький та угорський періоди, особлива тим, що в підборі шрифтів, особливо це стосується заголовної частини, наслідувала видання СРСР. І якщо тоді на тлі інших закарпатських видань цей принцип був винятковість, то в історії післявоєнного радянського Закарпаття (та й радянської країни в цілому) стає правилом. Зокрема, це стосується видання «Карпатська правда», згодом перейменованого в «Закарпатську правду».

У закарпатській пресі досліджуваного періоду є приклади, коли через нестачу шрифтів або з іншої причини при створенні заголовної частини газети доробляли латинський шрифт кирилицею, наприклад газета «Народъ» (рис. 11).

У варіанті шапки «Народъ» латинський контрастний шрифт сімейства Бодоні (класицизм; антиква нового стилю; автор – Джамбаттіста Бодоні) із засічками букви «Н», «А», «Р», «О» – латинські, а «Д» й «Ъ» – кирилізовані. Цей прийом застосований таким чином, що перероблені букви виділяються на фоні латинських через недотримання пропорцій та характерних деталей цього типу шрифту. Зокрема, нижні елементи «Д», внутрішньобуквений просвіт і верхній елемент букви «Ъ» не мають характерних заокруглень, крім цього, товщина з'єднувального штриха «Д» не відповідає пропорціям.

Навіть у сучасному шрифтовому мистецтві при створенні нового шрифту існують труднощі. Про помилки під час кирилізації шрифтів докладно написав відомий шрифтовик Ю. Гордон у виданні «Книга про букви від Аа до Яя», зокрема, перевертання букви «W», щоб зробити «М», «N» – відповідно «И», та грубе відрізання елементів для створення кириличного варіанта, наприклад «X» перетворюють в «У», «H» в «Ч» і т. п. [3, 66].

У варіанті ж закарпатського видання «Народъ» створення кирилических букв – це спроба урізноманітнити шрифтовий асортимент, що робить багатшою графіку газет і журналів.

Ще один спосіб урізноманітнення шрифтового асортименту – поєднання двох різних гарнітур шрифтів в одному слові, що трапляється у назві «Mártafos», де букви «Á» та «A» в стилі модерн поєднані з шрифтом типу антиква. Крім цього, звичайним є поєднання двох шрифтів у назві з двох (трьох) слів: «Православная Карпатская Русь», «Карпатска правда», «Kárpátaljai het», «Карпатський пролетар» та інші.

У молодіжних виданнях творці дозволяють собі доопрацювати шрифт для надання динаміки та декоративності логотипу. Як приклади можуть слугувати варіанти періодичного видання «Пластун». Зразок «Пластуна» 1926 року розробив Й. Бокшай (рис. 12). Художник майстерно геометризував поперечний елемент букви «A», внаслідок чого шрифтовий символ, крім того, що виконує мовленнєву функцію, слугує стилізованим вогнищем і наметом водночас.

Для стилізації реального об'єкта в логотипі газети «Kárpátalja» (1935 року) обрано характерну географічну ознаку краю – гори (рис. 13). Композиція шапки видання – це доопрацювання шрифтової частини стилізованою горою. Верхній додатковий штрих букви «K» має продовження над буквами назви газети аж до літери «J». Саме в такий спосіб досягається стилізації карпатських гір (у нашому випадку гори). Під назвою – хвиляста лінія, що символізує річки Карпат. Ще в одному угорськомовному виданні краю «Középosztály» натрапляємо на такий самий дизайнерський хід – подовження верхнього штриха букви «K» (рис. 14). З угорської «Középosztály» перекладається як «середній клас», тому в цій назві подовжений штрих не є стилізацією реального об'єкта, а просто художнім об'єднанням однією буквою всієї назви видання.

Особливою художністю вирізняються шапки (логотипи) періодичних видань, що мають ілюстративний компонент. Така практика була характерною для вікторіанського стилю, коли часописи надзвичайно щедро прикрашалися зображеннями, подеколи руйнуючи стилістичну цілісність.

У XVIII столітті прийоми оформлення періодичного видання практично не залежали від тематики, натомість у досліджуваній період, як видно з ілюстрацій, зміст ілюстрації відповідає типу видання. Наведемо ще ряд прикладів: у

шапці газети «Руська нива» в ілюстраційній частині зображено селянина з кіньми, який плугом оре поле (рис. 17); у виданні «Село» – поле, захід (схід) сонця, плуг, урожай (рис. 6). У газетах «Руська нива» та «Село» ілюстрації розташовані у прямокутній рамці.

Газета «Русь», що видавалась у Пряшеві, для логотипу використала образ богатиря (на коні), фігура якого дуже схожа на «Богатиря» російського художника В. Васнецова (1878) (рис. 2). Образ богатиря у поєднанні з уставом надає логотипу сильного національного звучання. У логотипі цієї газети рамка об'єднує зображення та назву (шрифт), крім цього, ще одна рамка подає календарні відомості. Під ілюстрацією розташований досить чіткий авторський підпис «РУСЕНКО». Можна припустити, що це поет, художник та фольклорист Іван Русенко, котрий активно співпрацював із лемківськими часописами і календарями в Америці.

Оригінальним та цікавим є логотип «В'ночок для підкарпатських д'бточок», створений видатним закарпатським майстром Йосипом Бокшаєм (рис. 15). Художник та педагог Й. Бокшай, відомий своїми мистецькими творами, що відображають народний побут і звичаї українського народу, велику увагу приділяв вихованню дітей. Його іменем названий Закарпатський художній музей в Ужгороді. Він є автором багатьох обкладинок та ілюстраційних заставок закарпатської періодики. Аналізований логотип Й. Бокшая виконаний у стилі модерн, за канонами стилю шрифтова частина органічно доповнює та зливається з ілюстративною, хоча якщо роз'єднати ці частини, то вони можуть існувати й автономно. Художник зобразив трьох дітей, обернених до назви журналу «В'ночок для підкарпатських д'бточок». В ілюстрації часопису дітки зображені особливо уважними слухачами (чи, може, читачами – хлопчик в центрі тримає в руці книгу), і в такому варіанті логотип повністю відповідає типу дитячого видання.

Як видно з наведених прикладів, у закарпатській пресі аналізованого періоду, переважають ілюстрації розповідного характеру, та є зразки логотипів, де зображено об'єкт, котрий репрезентує політичну спрямованість або фаховий напрямок видання. Такий спосіб створення композиції логотипу виявляємо в газеті «Наш путь» (рис. 16). Права рука тримає прапор, що майорить над назвою газети. Графіка лого-

типа відповідає типу цього політичного видання. Угорська газета «Szöllösi újság» практикувала зміну логотипів, у 1934 році вірець шапки мав також ілюстративну частину, що відрізнялася особливим художнім підходом (рис. 20). Переклад назви видання з угорської звучить як «виноградне періодичне видання». Відповідне їй «виноградне» оформлення – літера «S» зроблена у вигляді гілки з відгалуженням грона винограду. Досліджуване періодичне видання друкувалося у місті Sevluš, згодом перейменованого у Виноградів. У ті часи у цьому старовинному містечку, крім виноградарства, добре розвивалося ще й тютюнництво. «Тютюнова» газета теж була серед періодичних видань Закарпаття. «Dohánytermelő» (з угорської – тютюнове виробництво) – професійне видання з художнім вирішенням логотипу (рис. 19). Центрове вирівнювання надає графічне зображення тютюну, де дугою розміщено напис. Декоративна лінійка, що імітує угорську вишивку, підтримує тональність букв та загальну композицію.

Композиційне поєднання шрифту і зображення може мати двояке вирішення: перше – коли ілюстрація і текст здатні існувати як логотипи автономно, та друге – коли вони є нероздільними елементами. Наприклад, у газетах «Руська нива» та «Село» ілюстрації вміщені у рамки, і при їхній втраті шрифтовий логотип читатиметься. Але у шапці видання «Русская народная газета» ілюстрація і текст взаємопов'язані настільки, що у роз'єднаному варіанті не сприйматимуться (рис. 18). У цьому випадку художник вдався до досить сміливого композиційного рішення, притаманного імпресіоністам і зовсім нетипового для газетного логотипу. До шрифтової композиції було домальоване ілюстративне наповнення, тобто спостерігаємо комбіноване вирішення шапки. Цю шапку можна було б роз'єднати без втрати композиційної цілісності хіба на такі окремі частини як: 1) слово «РУССКАЯ» разом із зображенням, що за своїми обрисами утворюють прямокутник; 2) слова «НАРОДНАЯ ГАЗЕТА» із зображенням – коло. Автором логотипу «Русская народная газета» є художник українського походження Дезидерій Миллий, про якого згадує дослідник преси В. Габор у книзі «Українські часописи Ужгорода». Підпис, що підтверджує авторство, є в нижньому кутку ілюстрації «Д. МИЛЛИЙ». Художник Д. Миллий (1906–1971) увійшов в історію модерного образотворчого мистецтва Словаччини як один із його основоположників і свого

часу очолював Братиславську академію мистецтв [4]. Іменем митця названа картинна галерея у музеї української культури у Свиднику (Словаччина).

Логотип «Русской народной газеты», розроблений Д. Миллим, має дві ілюстрації. На першій – карпатський пейзаж, хлопчик у національному вбранні сидить та грає на трембіті. Графіка другої ілюстрації, поміщена в коло, має особливий імпресіоністичний настрій. Сонце осяває плуг та зоране поле, цей ефект світла справляє враження чи то спокою і втоми (захід сонця), чи, навпаки, готовності до нового дня (схід сонця). Імпресіоністичні ілюстрації, «засновані на враженні», вдало підібрані відповідно до типу видання, адже «Русская народная газета» – суспільний безпартійний культурно-просвітницький часопис, провідними темами якого були земельна реформа та економічне становище населення.

Логотипи періодичних видань Закарпаття увібрали в себе тогочасні тенденції створення ідентифікаційного знака. Беззаперечним є те, що найрозповсюдженішим варіантом оформлення був шрифтовий логотип. Приклади логотипів зі стилізацією реального об'єкта відображають етап спрощення зображення у графічному дизайні на початку ХХ століття. Наявність же багатокomпонентних ілюстративних логотипів, притаманних вікторіанському стилю, є відголоском минулих модних тенденцій в оформленні. Типологія періодичного видання впливала на створення логотипів, зокрема політично зорієнтованих видань, де для підкреслення слів «Русь», «руська», «подкарпатське» використовували устав та в'язь. Недостатність кирилических шрифтів компенсувалася латинськими літерами, домалюванням букв. Оригінальні роботи художників Й. Бокшая, І. Русенка, Д. Миллого надали художнього звучання логотипам закарпатських періодичних видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Эльбрюнн Б.* Логотип / Бенуа Эльбрюнн; [Пер. с фр. Н. М. Баженова]. – СПб.: Нева; М.: ОЛМА-пресс, 2003. – 126 с.

2. *Бергер А.* Видеть – значит верить. Введение в зрительную коммуникацию, 2-е изд. / Артур Бергер; пер. с англ. Д. Н. Ищенко. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 288 с.

3. *Гордон Ю.* Книга про буквы от Аа до Яя / Юрий Гордон. – Изд-во Студии Артемия Лебедева, 2006. – 384 с.

4. Данилюк-Кульчицька О. Унікальний музей українсько-руської культури у Свиднику (Словаччина). [Електронний ресурс] / Оксана Данилюк-Кульчицька. Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=866>

5. Победин В. А. Знаки в графическом дизайне / Владимир Алексеевич Победин. – Харьков: Ранок, 2001. – 96 с.

6. Харроуэр Т. Настольная книга газетного дизайнера / Тим Харроуэр. – Воронеж: Комсомольская правда, 1999. – 212 с.

7. Шевченко В. Е. Створення логотипу видання / Вікторія Едуардівна Шевченко // Друкарство. – 2004. – № 5 (58). – С. 30-33.

Lesya Polikha,

*Lecturer of the chair of journalism Uzhhorod National University,
Uzhhorod, Ukraine*

Annotation. *The article provides analysis of different types of logos of Transcarpathian periodicals of 1919-1944, including font logos, with a stylized real object and illustrative component. The logos of such artists as J. Bokshaj, I. Rusenko, D. Myllyj are described as the examples.*

Key words: *logos, graphic design, periodicals, fonts.*

рис. 1 «Нова Свобода», 1939 р., березень, 12, річник XL, число 55

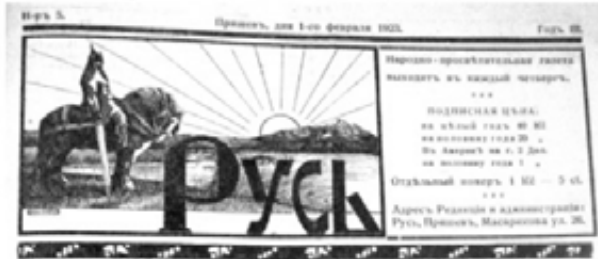

рис. 2 «Русь», 1923 р. февраль, 1, годь III, н-р 5.

рис. 3 «Тиса» 1936 р., февраль, 15, годь издания 1, число 1.

рис. 4 «Українське слово» 1936 р., березень, 12, рік видання V, число 10 (150).

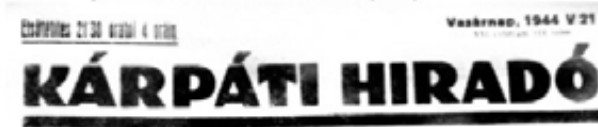

рис. 5 «Kárpáti híradó» 1944, V, 21, evtolyam, 114. szám.

рис. 6 «Село», 1924 р. января, 18, рочникъ V, число 2.

рис. 7 «Új korszak», 1935, szept, 10, II. evt., 9. szám.

рис. 8 «Az Élet», 1925, januar 4, II. evt., 1 sz.

рис. 9 «Új korszak», 1935, februar, 7, szept, 10, II. evt., 9. szám.

рис. 10 «A-zet», 1936, kvétna, 24, číslo 122.

рис. 11 «Народъ», 1920, декабрь, 7, рок I, число 29.

рис. 12 «Пластун» 1926 р., рочник IV, число 2.

рис. 13 «Kárpátalja», 1935, dec. 23, 52. szám.

рис. 14 «Középosztály», 1935, szept, 10, II. evt., 9. szám.

рис. 15
«Въночок
для
подкарпатских
деточок»
1926 р., юній,
рочник VII,
число 10.

рис. 16
«Нашъ путь»
1937 р.,
23 января (10-го),
№ 199.

рис. 17
«Руська нива»
1923 р.,
26 апріля,
число 17.

рис. 18
«Русская
народная газета»
1937 р.,
16 мая,
годъ издания I,
№ 3.

рис. 19 «Dohánytermelő», 1928, , junius 30, II. evt.,
6. szám.

рис. 20 «Szőlősi ujság», 1935, marcina, 30, VIII. evt.,
13. szám.